



שום, פלפל וקעקוע: שפים, קעקועים והון במטבחים מקצועיים

— שירה בן-שמואל

בשנים האחרונות חלה טרנספורמציה בדמותם ובתדמיתם של שפים. מדמויות אנונימיות הנחבאות אל מאחורי הסירים הפכו שפים לשחקנים מרכזיים בשיח התרבותי-קולינרי המתעורר. יחד איתם עברו לקדמת הבמה גם הקעקועים שעל גופם, שכיום משמשים במידה רבה מעין מדים חלופיים במטבחים מקצועיים. ככאלה, קעקועים מספקים זווית מקורית ומרעננת לבחינת הדינמיקה התרבותית מאחורי מעמדם הנוכחי של שפים וטבחים כגיבורי תרבות. במאמר נטען כי קעקועים משמשים ביטוי חשוב של הון סימבולי ותרבותי עבור שפים, המתבטא בכמה דרכים: קעקועים מבטאים מחויבות, ולפיכך עשויים לסייע לשף לבלוט בסביבה תחרותית ולעגן את מעמדו כאיש מקצוע המסור למטבח; בד בבד, מעמדם התרבותי החדש של שפים מסייע בקידום הנראות, הפופולריות והלגיטימציה של קעקועים. ב־בזמן, תדמיתה ההיסטורית של אמנות הקעקוע כמפוקפקת ומחתרנית מקדמת את תדמיתם של השפים עצמם כ'כוכבי רוק' מודרניים הנהנים מהילה עדכנית ו'מגניבה'; ולבסוף, תפיסות חדשות של קעקועים כאמנות 'לגיטימית' ואפילו 'גבוהה' מקרינות על השפים עצמם כאמנים ולפיכך עשויות לסייע בקידום דיון ביקורתי ומעמיק יותר בנוגע לאוכל, החורג מגבולות שאלת הטעם והמראה ועוסק גם במקורותיו ובהשפעותיו התרבותיות, הסיבביות, הכלכליות והאחרות.

שירה בן-שמואל, בעלת תואר שני בגסטרונומיה ותרבויות אוכל מהאוניברסיטה למדעי הגסטרונומיה בפולנוז, איטליה. עוסקת בקשר בין אוכל לתרבות, יצרה ופיתחה סדנאות אפייה וסיורי אוכל ולחם המדגימים קשרים אלו בהיבט הישראלי עבור מטיילים ותיירים. כיום מעבירה סדנאות אונליין במסגרת Traveling Spoon, סטארט אפ שנועד לחבר בין בשלנים וחובבי אוכל מכל רחבי העולם. הסדנאות מתמקדות בהצגת האוכל והתרבות המקומיים והנגשתם לקהל בין-לאומי.

בשנים האחרונות חלה טרנספורמציה בדמותם ובתדמיתם של שפים.¹ מדמויות אנונימיות הנחבאות אל הכלים הפכו שפים ל"כוכבי הרוק" של העולם הקולינרי ולדמויות מפתח בשיח התרבותי-קולינרי המתעורר. במאמר זה אתמקד באחד ההיבטים הבולטים וללא ספק גם ה"רוקיסטיים" ביותר בחזותם של שפים כיום: קעקועים. מתוקף מעמדם החדש של הקעקועים כמדים הלא-רשמיים במטבחים מקצועיים, הם מספקים זווית מקורית ומרעננת לבחינת הדינמיקה התרבותית שמאחורי מעמדם הנוכחי של שפים כדמויות ציבוריות וכגיבורי תרבות עכשוויים. מערכת היחסים בין שפים לקעקועים היא הדדית, מורכבת ורב-פנים; תפיסות תרבותיות הנוגעות לקעקועים מקרינות על תדמיתם של שפים, והם בתורם משפיעים על מעמדם המשתנה והמתחדש של קעקועים. בלב המאמר ניצבת הטענה כי קעקועים הם ביטוי של הון סימבולי במטבחים מקצועיים; הון זה מתגלה, מתגלם ומשמש את בעליו במגוון דרכים.

פייר בורדייה נחשב לאחד ההוגים המשפיעים ביותר בדיון סביב המושג "הון סוציולוגי".² בורדייה מתייחס לשלושה סוגי הון עיקריים: כלכלי – שנמדד בממון, חברתי – שנמדד ברשת הקשרים וההיכרויות של האדם, ותרבותי – שבין השאר, נמדד בידע כללי, בהשכלה, בגינונים, בטעמים תרבותיים ובבעלות על מוצרים שונים. במאמר זה אתמקד במושג ההון הסימבולי, שהוא נגזרת של ההון התרבותי. הון סמלי מתייחס להון תרבותי שאינו מתבטא בצורה של ידע, טעמים או תעודות, אלא מתקשר לסמל סטטוס, כפי שתיאר הסוציולוג ארווין גופמן.³ אמנם המונח מתאר ארטיפקטים חיצוניים שנרכשו בממון, אך תכליתם לסמן ולשדר מעמד, העדפות אישיות, טעם טוב ושיוך חברתי ותרבותי. קעקועים, הנרכשים באופן חיצוני אך נתפסים כמשקפים איכויות פנימיות וערכים אישיים והופכים למרכיב קבוע ובלתי נפרד מחזותו של בעליהם, ניצבים כדוגמה אידיאלית להון כזה. במילותיו של החוקר ראסל בלק (Belk), ניתן להתייחס אליהם כ"הרחבה חומרית של העצמי": ארטיפקטים חומריים שאוצרים חוויות, זיכרונות או רגשות, ולפיכך הם משמשים

-
1. מטעמי נוחות השימוש והלשון, המונחים "שף" ו"טבח" ישמשו אותי חליפות לאורך מאמר זה, ומתייחסים בשני המקרים הן לשפים בכירים והן לטבחים זוטרים. למרות ההבדל הניכר במעמדם, שניהם פועלים באקלים תרבותי דומה שבו קולינריה ובישול מקצועי נהנים מעניין והערכה ציבורית ומדימוי זוהר. מבחינה זו, ובהקשר של המאמר, הדמיון ביניהם רב מהשוני.
 2. Bourdieu, Pierre, "The Forms of Capital" (1986), in *Cultural theory: An anthology* (ed. Imre Szeman and Timothy Kaposy), Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2011, pp. 81-93
 3. Goffman, Erving, "Symbols of Class Status", *The British Journal of Sociology*, Vol. 2:4 (December 1951): 294-304, Retrieved September 15, 2018, from: Jaystor database

כהרחבה וכחיזוק חיצוני ולעיתים קרובות פומבי לזהותו של בעליהם.⁴ בבסיס המאמר הנוכחי עומדת תפיסה קונטקסטואלית, שמביאה בחשבון לא רק את מראה הקעקוע או את תוכנו, אלא גם את ההקשר שבו הוא נעשה. תפיסה זו רואה את הנסיבות חברתיות, התרבותיות, התקופתיות והאישיות שבהן נעשה הקעקוע כחיוניות להבנה מלאה ומושכלת של משמעותו.⁵ מסגרת תיאורטית זו מייצגת גישה חדשה יחסית בתחום חקר הקעקועים. קודם לשנות השמונים של המאה העשרים, כמעט לא נעשה מחקר ביקורתי בנושא; התחום נחשב אז נחלתם של אנתרופולוגים וחוקרי תרבות, שנטו להתייחס לקעקועים כביטויים אתניים של שיוך, זהות, מעמד חברתי וגאווה קבוצתית האופייניים ל"אחר" התרבותי, ולעיתים גם זה שעדיין נתפס "פרה־מודרני". מחקרים ברוח זו כללו, בין השאר, התייחסויות לקבוצות ילידים באמריקה ולאוכלוסייה המאורית ומסורות קעקועים יפניות.⁶ מחקרים אחרים בחנו קעקועים לצד שורה של פרקטיקות גופניות אחרות כדוגמת צילוק עצמי, ניזום וצבעי וגוף, שהיו נהוגות בקרב קבוצות שונות באסיה, באפריקה, באוקיאניה ובאמריקות.⁷

ב-1989 פורסמה לראשונה עבודתו המקיפה של קלינטון סאנדרס (Sanders) על קעקועים. סאנדרס היה החוקר המרכזי הראשון שהציע לחקור קעקועים כתופעה תרבותית בעלת איכויות ומאפיינים אסתטיים, חברתיים ואקדמיים משל עצמה.⁸ הוא העלה את ההצעה המהפכנית כי קעקועים הם "סוגיה מעניינת שניתן לבחון בעזרת הכלים האנליטיים שמציעה הסוציולוגיה של האמנות", וכי ייתכן שניתן להתייחס אליהם כיותר מרק סממן של שיוך קבוצתי או ביטוי של התנהגות עבריינית ושוליות חברתית.⁹ בספרו, סאנדרס ממשיג קעקועים כארטיפקט וכפרקטיקה שטומנת

Belk, Russel W., "Possessions and the Extended Self" (electronic version), *Journal of Consumer Research*, Vol. 15:2 .4

[September 1988]: 139-168, Retrieved September 21, 2018, from <https://doi.org/10.1086/209154>

Atkinson, Michael, *Tattooed: the Sociogenesis of a Body Art*, Toronto: University of Toronto Press, 2003, pp. 51-68; .5

Sanders, Clinton R., and Angus D. Vail, *Customizing the Body: The Art and Culture of Tattooing*, Philadelphia:

Temple University Press, 2008, pp. 20-25

Gathercole, Peter, "Contexts of Maori Moko", in *Marks of Civilization* (ed. Arnold Rubin), Los Angeles: Museum .6

of Cultural History, University of California, 1988, pp. 171-179; Light, Douglas W., *Tattooing Practices of the Cree*

Indians, Calgary, Alberta : Glenbow-Alberta Institute, 1972; Richie, Donald, and Ian Buruma, *The Japanese Tattoo*,

New York: Weatherhill, 1989

Brain, Robert, *The Decorated Body*, New York: Harper and Row, 1979; Ebin, Victoria, *The Body Decorated*, London: .7

Thames and Hudson, 1979

Sanders and Vail, *Customizing the Body* .8

.9 שום, עמ'י xvi.

בחובה משמעויות פרטיות ופומביות גם יחד, וכמשקפת את הביוגרפיה הפרטית של המקועקע בד בבד עם הבניות, הגבלות ומוסכמות תרבותיות וחברתיות. ספרו סייע להפוך את המחקר האקדמי על תופעה "שלילית" במקרה הרע ו"אקזוטית" במקרה הטוב ללגיטימי, וסלל את הדרך לחוקרים אחרים, שהחלו ליישם מגוון רחב של גישות פרשניות ואנליטיות בנוגע לשדה שעד לאחרונה נחשב למוקצה. אך שיהיו מי שיסיפו לטעון כי קעקועים עודם נחשבים נושא מחקר נחות באקדמיה, אפילו במסגרת המדעים החברתיים, ספרו של סאנדרס עדיין ניצב כציון דרך משמעותי בהתפתחות המחקר בנושא ובהפיכתם של קעקועים למושא מחקר ראוי ומקובל.¹⁰ מאז שנות התשעים נדונו קעקועים בהקשר של שורת תחומי עניין סוציולוגיים קלאסיים כדוגמת מעמד, מגדר והבניית נרטיב העצמי ביחס לחברה.¹¹ סוגיה אחת שהחוקרים חלוקים בדעותיהם עליה עוסקת בלגיטימציה ובקבלה החברתית הרחבה של קעקועים. הדיון בנושא נדמה חד-צדדי כמעט לחלוטין; ישנם מי שיתקשו כי קעקועים עדיין נתפסים באופן שלילי, בין כתופעה חברתית ובין כסוגיה אקדמית, ולעומתם יטענו אחרים כי מעמדם החריג של קעקועים אינו נתון או מובן מאליו, אלא משתנה על פי מיקומם בגוף, גודלם ומספרם על גוף המקועקע.¹² מנגד, ישנם מי שיטענו כי אף שקעקועים עדיין מחזיקים במשהו מן ההילה החתרנית שלהם,

Atkinson, Michael, "Tattooing and Civilizing Processes: Body Modification as Self-Control", *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie*, Vol. 41.2 [May 2004]: 125-146, Retrieved September 22, 2018, from: Wiley Online Library database

DeMello, Margo, *Bodies of Inscription: A Cultural History of the Modern Tattoo Community*, Durham: Duke University Press, 2000; Kosut, Mary, "Tattoo Narratives: The Intersection of the Body, Self-Identity and Society" (electronic version), *Visual Studies*, Vol. 15:1 [January 2000]: 79-100, Retrieved August 21, 2017, from: <https://www.tandfonline.com/toc/rvst20/current#.V2To5CN97IU>; Martin, Chris W., "Tattoos as Narratives: Skin and Self", *Public Journal of Semiotics*, Vol. 4:2 [February 2013]: 2-46, Retrieved September 15, 2018, from: EBSCO database; Miffin, Margot, *Bodies of Subversion: A Secret History of Women and Tattoo*, New York: PowerHouse Books, 2013; Pitts, Victoria, *In the Flesh: the Cultural Politics of Body Modification*, New York: Palgrave, 2003; Sweetman, Paul, "Anchoring the (Postmodern) Self? Body Modification, Fashion and Identity", *Body & society* Vol. 5:2-3 [June 1999]: 51-76, Retrieved August 30, 2017, from: Sage database

Atkinson, "Tattooing and Civilizing Processes", pp. 127; Bell, Shannon, "Tattooed: A participant Observer's Exploration of Meaning", *The Journal of American Culture*, Vol. 22:2 [Summer 1999]: 53-58, Retrieved September 15, 2018, from: Wiley Online Library database; Fisher, Jill A., "Tattooing the Body, Marking Culture", *Body & Society* Vol. 8:4 [December 2002]: 91-107, Retrieved August 30, 2017, from: Sage database; Roberts, Derek J., "Secret Ink: Tattoo's Place in Contemporary American Culture", *The Journal of American Culture*, Vol. 35:2 [June 2012]: 153-165, Retrieved September 16, 2018, from: Wiley Online Library database

הם הפכו לפרקטיקה מקובלת שכמעט אינה נתפסת עוד כחריגה.¹³ זו גם הגישה המנחה מאמר זה: בהתחשב בתפוצתם הרחבה של קעקועים במטבחים מקצועיים ובנורמליזציה (כמעט סטנדרטיזציה) שלהם בשדה הקולינירי, ולאורה של הגישה הקונקסטואלית, המתחשבת בנסיבות שבהן נעשים קעקועים, נראה כי לא ניתן להתייחס לקעקועי מטבח כחריגים, אפילו כאשר הם בולטים, גדולים או רבים במיוחד.¹⁴ למרות העיסוק האקדמי הפורה הן בשפים והן בקעקועים בנפרד, כמעט לא נעשה שום ניסיון לחקור את היחסים ביניהם. למיטב ידיעתי, היחידה שעסקה בנושא היא פאולה ארוולה, חוקרת תרבות אוסטרלית שהמשיגה קעקועי אוכל על גופם של שפים ו'פודיז', כהגדרתה, כדרך תקשורת סמיוטית, ובחנה את המשמעויות האיקונוגרפיות שניתן לייחס להם.¹⁵ ניתוח זה "מבליט את תפקידו המשמעותי של אוכל כסמן של זהות תרבותית וככלי לתקשורת תרבותית", ורואה בגופו של השף אייקון מקודד בעל משמעויות מרובות.¹⁶ על אף שהגוף האיקוני עצמו דומם, הוא גלוי ובולט לעין, וכך מספר את סיפורו של השף או השפית ומקדם את הערכים והעקרונות שבהם הוא או היא מאמינים.¹⁷ אמנם גם מאמר זה מקדיש תשומת לב כלשהי לאיקונוגרפיה ולדימויים, אבל התפיסה שמנחה אותו נשענת על מושג ההון התרבותי והסימבולי של פייר בורדייה, והתמקדותו היא בנסיבות ובהקשר, במקום רק במשמעותם האינהרנטית או העצמאית של קעקועים.¹⁸

לטענתי, קעקועים משמשים ביטוי משמעותי, מורכב ורב־פנים של הון סימבולי במטבחים מקצועיים. דרכי הביטוי וההשפעות של הון זה רבות ומרובדות: מהיותם קבועים, קעקועים — ובמקרה דן, קעקועי אוכל — מלמדים על מחויבותו של השף

-
13. Arvela, Paula, "Tatattooile on the Menu: Tats in the Kitchen, a Side of Ink, and Food as Communication", 2015, *Oxford Symposium on Food and Cookery*, Oxford: Prospect Books, 2016, pp. 1-17; Kosut, Mary, "An ironic Fad: The Commodification and Consumption of Tattoos", *The Journal of Popular Culture*, Vol. 39:6 (December 2006): 1035-1048, Retrieved September 2, 2017, from: Wiley Online Library database; Sanders and Vail, *Customizing the Body*, pp. vii-xix; Rees, Michael, "From Outsider to Established: Explaining the Current Popularity and Acceptability of Tattooing", *Historical Social Research/Historische Sozialforschung*, Vol. 41:3 (157) (November 2016): 157-174; Turner, Bryan S., "The Possibility of Primitiveness: Towards a Sociology of Body Marks in Cool Societies", *Body & Society*, Vol. 5:2-3 (June 1999): 39-50, Retrieved September 15, 2018, from: Sage database
14. Atkinson, *Tattooed*, pp. 51-68; Sanders and Vail, *Customizing the Body*, pp. 20-25.
15. Arvela, "Tatattooile on the Menu", pp. 1-17.
16. שום, עמ' 2.
17. שום.
18. Bourdieu, Pierre, *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, London: Routledge, 1984; *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*, New York: Columbia University Press, 1993

לאמנויות המטבח, בין שמחויבות זו באה כתולדה מניסיון וותק ובין שהיא נותרת (רק) ברמה ההצהרתית, ובכך משפיעה על תדמיתו ומעמדו המקצועי. בד בבד, השפעתם ותהילתם של שפים, שזה כבר גלשה אל מעבר לגבולות המטבח, תורמת ללגיטימציה החברתית והתרבותית המתמשכת של קעקועים. ב־זמן, תדמיתם של שפים ככוכבי תרבות אופנתיים, יצריים ויצירתיים עוזרת לשמר את תדמיתם המגניבה והקשוחה של קעקועים, אפילו כאשר הם נעשים נפוצים ומקובלים בחברה, ומשפיעה בתורה על תדמיתם הקשוחה ועל מעמדם הרוקיסטי של השפים עצמם. לבסוף, לאור תפוצתם של קעקועים במטבחים מקצועיים, ההכרה הגוברת בהם כאמנות לגיטימית עשויה לקדם את ההכרה בשפים עצמם כאמנים או כטיפוסים אמנותיים, ובעקבות זאת לסייע בקידום ופיתוח השיח הקולינרי בציבור הרחב, שלעיתים לוקה בשטחיות ממוקדת צורה ונראות ובנטייה להתעלם מן המשמעויות הפוליטיות, הסביבתיות, הכלכליות והאחרות של אוכל.

המאמר הנוכחי מתבסס על שני מקורות מידע עיקריים: מקור אחד הוא **סכינים ודיו** (*Knives & Ink*), ספר מאויר בהוצאת בלומסברי, המציג מגוון קעקועים המעטרים את גופם של 69 שפים מרחבי ארצות הברית.¹⁹ לצד האירוסים מובאים דבריהם של השפים, המתארים במילותיהם שלהם את משמעות הקעקוע עבורם ואת הסיפור שמאחוריו. הבחירה לאייר את הספר מעניינת כשלעצמה ועשויה להעיד על כוונה אמנותית של המחברים, שייתכן שביקשו לשוות לקעקועים נופך אמנותי נוסף דרך השימוש באמצעי אמנותי ותיק ומוערך כאיור. הספר שימש לי להיכרות עם עולם קעקועי המטבח ומקור לאיסוף ובחינה של מידע אמפירי. מטבע הדברים, הספר מציג מספר מוגבל של שפים, ובדרך כלל נראה בו רק קעקוע אחד מבין כמה קעקועים של כל שף, ואולם יתרונו בכך שבהיותו אוסף מסודר, מובנה וערוך בקפידה, ניתן להתייחס אליו כאל מקור מהימן ומייצג־במידה של מגמות והלכי רוח בולטים בעולם קעקועי המטבח. נוסף על כך, הספר אינו מסתפק רק באירוסים ומציג גם את הנרטיב הפרשני של המקועקים עצמם, וכך, לצד העדפות חזותיות, סגנוניות ואיקונוגרפיות, הוא חושף משהו מן ההקשר התרבותי־חברתי, הנסיבות האישיות, עולם הדימויים ואופני השיח שבהם מתייחסים שפים לקעקועיהם. מקצת הממצאים שבספר נמצאים ברקע המסקנות והממצאים שיוצגו להלן, ומקצתם נזכרים בו במישור. ראוי לציין, כי עצם הוצאתו של ספר בנושא זה בבית הוצאה ותיק ומכובד כבלומסברי מלמד לא רק על היקפו וממדיו של טרנד הקעקועים בקרב

¹⁹ Fitzgerald, Isaac, and Wendy MacNaughton, *Knives & Ink: Chefs and the Stories Behind their Tattoos (with Recipes)*, New York: Bloomsbury, 2016

שפים, אלא גם על העניין הציבורי הגדל הן בשפים והן בקעקועים, ועל מעמדם הנוכחי של שניהם כמייצגי תופעות תרבותיות הראויות לתשומת לב בספרות, בתקשורת ובמחקר.

לצד הספר נעזרתי גם במקורות מקוונים ובפרט ברשתות החברתיות. בעזרת שימוש בתגיות כדוגמת #cheftattoo ו-#kitchentattoo באינסטגרם ומעקב אחר לוחות ייעודיים בפינטרסט, יכולתי להרחיב את התשתית החזותית והאיקונוגרפית שעליה נסמך המאמר, לאתר דפוסים בולטים בעולם הקעקועים הקולינרי ולזהות מגמות דומיננטיות החורגות מעבר לגבולותיו של הספר. כפלטפורמות חזותיות במובהק, פינטרסט ואינסטגרם שימשו עבורי במות אידיאליות לזיהוי התופעה, שבראש ובראשונה היא חזותית, ולמעקב אחריה. אף שלא תמיד היה באפשרותי לאמת את זהותם של המתייגים והמתייגים ולוודא שאכן מדובר בשפים מן המניין, אני סבורה כי התמונות משקפות תפיסות נפוצות הנוגעות לשאלה איך צפוי או "צריך" להיראות קעקוע של שף. רבים מהסמלים שבהם נתקלתי בשיטוטיי באינטרנט הופיעו גם בסכינים ודיו, באופן שמאשש במידה רבה את המימונתם של הדימויים שבחנתי כמשקפים נאמנה טרנדים בולטים בעולם קעקועי המטבח.

בין הקעקועים הבולטים בעולם זה ניתן להצביע על קעקועי סכינים, בפרט סכיני שף, סכיני חיתוך וסכיני קצבים, המצוירות לבדן או בהצלבה, כנפוצים ביותר בקרב שפים. כלי מטבח אחרים כדוגמת מטרפות, מוטות השחזה, מזלגות לחיתוך בשר ופריטי סכו"ם נפוצים למדי גם הם. קעקוע נפוץ נוסף הוא קעקוע גולגולת. אמנם גולגולות אינן קשורות במובהק לבישול ולקולינריה, וידועות דווקא כסמל אוניברסלי לסכנה ולמוות, אך הן נעשות "קולינריות" בעזרת מגוון הקישוטים ששפים מוסיפים להן, כגון כובעי שף, זוג סכיני חיתוך מוצלבות או סכין שף המוחזקת בין השיניים במקום פגיון הפיראט המסורתי. סוג קעקועים נפוץ נוסף כולל מטבעות לשון קולינריים ("Bon Appétit", "Mise en Place"), שלעיתים קרובות מופיעים לצד סכינים, גולגולות וכובעי שף. דימויים נוספים כוללים חיות משק (בעיקר פרות וחזירים, המצוירים לא אחת בקווים שחורים שמסמנים את החיה על פי כללי הקצבייה) וחיות ים (בהקשר זה, תמונים פופולריים במיוחד ולעיתים קרובות מצוירים בריאליזם דקדקני). עוד נפוצים ירקות ופירות, המצוירים על פי רוב כשהם שלמים ולעיתים עדיין מחוברים לאשכול או לראש תפוחתי, צבועים בצבעים עזים, ולעיתים קרובות מופיעים בתפוזרת (שרוולי פירות וירקות אינם נדירים בהקשר זה). תחום נפוץ נוסף הוא קינוחים, בעיקר מהסוג המעודן ומרובה השכבות והעיטורים כגון קאפקייקס ועוגות קרם. מעניין לציין, גם אם לא מפתיע, שרבים מדימויים אלו מתארים אובייקטים מחיי היום-יום של השף. למעט קינוחים, מראן של מנות מוגמרות הוא נדיר למדי;

חומרי גלם וכלי עבודה נפוצים הרבה יותר. רבים מהשפים בסלינים ודין הסבירו כי בחרו לקעקע כלים, בעלי חיים או סוג תוצרת החשובים להם במיוחד בעבודתם, ולעיתים קרובות תיארו את הקעקוע כמעין אות הערכה לאותו התוצר. לטעמי, ממצאים אלו מחזקים את טענתה של ארוולה, שהתמקדה באופן שבו קעקועיהם של שפים וחובבי אוכל משקפים ומקדמים את הערכים הגסטרונומיים שהם מאמינים בהם. על בסיס זה, להלן אסקור את הדרכים שבהן קעקועים משמשים ביטוי של הון סימבולי במטבחים מקצועיים.

הגוף והעצמי

הגוף האנושי והאופן שבו הוא מגלם ערכים ויחסים חברתיים ותרבותיים עמד במוקד הדיון האנתרופולוגי כמעט מראשיתו.²⁰ בשנותיה הראשונות של הדיסציפלינה, שבהן נחקרו בעיקר חברות לא-לבנות שהיו זרות לחוקרים המערביים, נטו החוקרים להתמקד בתפקידם של סימונים, קישוטים והצטלקויות גופניות, ובכללם קעקועים, כאמצעי לכינון, ביטוי ועיגון של זהות שבטית וקבוצתית. על פי רוב נעשו סימונים אלו כחלק מריטואל קבוצתי (לדוגמה, כטקס מעבר), המוגדר ומעוצב על פי מסורות קבוצתיות ואינו נתון לבחירתו של היחיד.²¹ מחקר מאוחר יותר, שעסק גם בחברות מודרניות ואינדיבידואליסטיות, הציע תפיסה אישית ורפלקסיבית יותר של הגוף כ"[...] פרויקט שיש לעבוד עליו [...] כחלק מזהותו העצמית של היחיד".²² צורה זו של 'עבודת הגוף' הומשגה ונותחה כשונה מזו הקולקטיבית המאפיינת חברות מסורתיות, וכמשקפת את טעמו, ערכיו ובחירותיו של הפרט במקום את מעמדו הקבוצתי.²³

אין בכך, כמובן, משום ביטול או התעלמות מהשפעתם של כוחות חברתיים, תרבותיים ואחרים על בחירות אישיות, גם כאשר אלו נעשות בחברות מודרניות ואינדיבידואליסטיות. המשמעות הסימבולית והערך האסתטי של קעקוע שנבחר בקפידה קשורים באופן בלתי נמנע לרקע החברתי, התרבותי, המעמדי, המגדרי

20. ראו לדוגמה, Douglas, Mary, *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*, London: Routledge, 1966; Lévi-Strauss, Claude, *Structural Anthropology*, New York: Basic Books, 1963. לטקירה של הספרות האנתרופולוגית בנושא, ראו: Schildkrout, Enid, "Inscribing the body" (electronic version), *Annual Review of Anthropology*, Vol. 33 (October 2004): 319-344, Retrieved September 20, 2018, from: <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro.33.070203.143947>

21. Turner, "The Possibility of Primitiveness", pp. 39-50.

22. Shilling, Chris, *The Body and Social Theory*, London: Sage, 1993. p. 5. (ההדגשה במקור).

23. Turner, "The Possibility of Primitiveness", pp. 39-50; שם.

והאתני של המקועקע, והנסיבות שבהן הוא נעשה חיוניות לשם פרשנות נבונה ומודעת של משמעותו.²⁴ עם זאת, קיומן של נסיבות סביבתיות אינו מוריד מכוחם של קעקועים ועיטורים גופניים אחרים כמבטאים בעיני הפרט את 'העצמי' שלו כפי שהוא או היא רואים אותו, באופן שלא היה אפשרי בחברות פרה־מודרניות. גידנס (Giddens) מסביר כי בעידן שבו סממני שיוך מסורתיים כמו היחידה המשפחתית, הנישואין, והמקצוע אינם ניצבים עוד כ'נתון' אבסולוטי אלא מוחלפים בהדרגה במבנים מבני שיוך גמישים יותר, הנתונים לבחירה, 'העצמי' הופך גם הוא לפרויקט רפלקסיבי הנתון להבנייה ופיתוח מתמשכים.²⁵ השפעתם של שינויים אלו ניכרת במיוחד ביחס לגוף האנושי והאישי, שנעשה " [...] לפחות ופחות 'נתון' ('given') חיצוני [...] אלא הופך בעצמו לרפלקסיבי ונייד ול"שדה של פעילות אנושית".²⁶ בהתייחסו לתהליך החיברות של מנגנונים גופניים, גידנס מותח קו ישיר בין בחירות הנוגעות לסגנון חיים ומשטרים גופניים לאופן בו "הגוף הופך לזירה של בחירות אפשריות".²⁷ בתנאים אלו, היחיד נקרא להשתמש בגופו באופן אקטיבי ככלי לבניית זהות והצגתה הפומבית. זו יכולה להתעצב לאורם של משטרי דיאטה וכושר, הרגלי שיוזר, בחירות לבוש או תספורת, או בעזרת אמצעים קבועים ומחייבים יותר כדוגמת ניתוחים פלסטיים, ניזום או, כנידון כאן, קעקועים; בכל מקרה, הגוף הפיזי משמש זירה מרכזית לבניין העצמי, באופן שהופך אותו (ואת הבחירות הקשורות בו) לכלי מרכזי בתהליך זה. בהקשר זה, קעקועים אף מקבלים משנה חשיבות: בעולם תזזיתי, עמוס שינויים, אופנות מתחלפות וחוסר ודאות, הקעקועים, מתוקף מעמדם כקבועים, הופכים לאמצעי חשוב במיוחד להסדרה ולעיגון של זהות הפרט ותחושת העצמי שלו.²⁸

אם גופו של היחיד משמש אמצעי מרכזי לבידול וביסוס העצמי, אזי אופני עיצובו, הצגתו וקישוטו, ודאי באמצעים קבועים, נושאים יותר מרק ערך אסתטי או אפילו תרבותי. בהקשר זה, הקעקועים ניצבים כשפה לא־מילולית שבאמצעותה שפים יכולים לספר לעצמם ולאחרים את סיפורם, וקעקועי אוכל שהוטבעו בעורו של השף ניצבים בהקשר זה כהצהרה כבדת משקל. הם מבטאים מסירות, התלהבות ומחויבות ארוכת טווח לעולם הקולינרי. הם עשויים לאותת על כוונותיו של טבח

Atkinson, *Tattooed*, pp. 51-68; Sanders and Vail, *Customizing the Body*, pp. 20-25. ²⁴

Giddens, Anthony, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Cambridge: Polity Press, 1991. ²⁵

1991

.26 שם, עמ' 7-8.

.27 שם.

Sweetman, "Anchoring the (Postmodern) Self?!", pp. 51-76. ²⁸

צעיר ולא מנוסה, או לעמוד כביטוי שקט של מוניטין מקצועי שנרכש בעמל רב. לצד ובנבדל מפרויקט העצמי שמבנה שף כלשהו, בחירתו בקעקועי אוכל מעידה על מסירות ממשית (פוטנציאלית, לפחות) לתחום תחרותי ותובעני שבו רק החזקים, המוכשרים והמתמידים יכולים להצליח. קעקועי אוכל משמשים אפוא אמצעי חשוב של הון סימבולי: הם מציגים את בעליהם כטבחים המחויבים למקצוע באופן שעשוי לסייע להם בטיפוח מוניטין אישי ומקצועי בסביבה קשה וקצבית. אף שחובת ההוכחה נותרת בעינה – שכן, ספק אם קעקועים לבדם מספיקים לביטוס שם ומוניטין – הם יכולים לשמש מרכיב חשוב בעיצוב פרסונה קולינרית והבניית הן במטבח והן מחוצה לו.

המחויבות שקעקועים מעידים עליה עשויה להתבטא באופן סמוי או במפורש. השפים של **סכינים ודיו** מתייחסים לקשר הקבוע שקעקועים יוצרים בינם לבין המטבח בגאווה ובגיל, בייחוד בהתייחסם לקעקועיהם הגלויים. שף ג'ז פלמה (Palma) ביטא תחושה זו היטב כשתיאר את קעקוע הסכין ומוט ההשחזה שעל גב כך ידו: "אני גאה בעבודה שלי, ואפילו כשאני לא במטבח, אני רוצה להציג לראווה את הגאווה והמחויבות הזאת".²⁹ במקרים אחרים, תחושה זו מתבטאת באופן חרישי וסמוי אך עם זאת ברור ובולט באמצעות מיקומם של הקעקועים, מספרם או גודלם. שאנון בל (Bell) בעבודתה על תתי-תרבויות בעולם הקעקועים מבדילה בין "אנשים שיש להם קעקועים" ל"אנשים מקועקעים".³⁰ בניגוד לחבריהם המקועקים בצניעות, ה"אנשים המקועקים" נושאים קעקועי צוואר, פנים וידיים, שהם מחשיבים כביטוי אמיתי, עמוק ואף הכרחי של האני האמיתי שלהם. לדברי בל, בהיותם גלויים ובולטים, ומתוקף זאת גם מחייבים יותר מקעקועים הניתנים להסתרה, יש להתייחס אליהם כאל מרכיב מהותי בעיצוב והבניה הן של הפרסונה הציבורית והן של זהות הפרטית של בעליהם. למרות העלייה במספרם של "אנשים עם קעקועים", "אנשים מקועקעים" עדיין נחשבים מיעוט חריג בחברה ומספרם (בארצות הברית) מוערך בכ-10% מכלל בעלי הקעקועים.³¹ עם זאת, מניין הטבחים שניתן להחשיב כ"שפים מקועקעים", על פי הגדרתה של בל, מהווה כשליש מהשפים המוצגים ב**סכינים**

Fitzgerald and McNaughton, *Knives and Ink*, p. 116 .29

Bell, "Tattooed: A Participant Observer's Exploration of Meaning", pp. 53-58 .30

Laumann, Anne E., and Amy J. Derick, "Tattoos and Body Piercings in the United States: a National Data Set", .31 *Journal of the American Academy of Dermatology*, Vol. 55:3 [September 2006]: 413-421, Retrieved September 6, 2017, from: Elsevier database

וידיו, ורבים מהקעקועים הבולטים הם אכן קעקועי אוכל.³² מאפייני הקעקוע עומדים כאן כאמצעי נוסף, הפעם סמוי, שבאמצעותו שפים מבטאים את מחויבותם למטבח. בד בבד, ועל רקע העלייה הגוברת בפופולריות שלהם, ראוי לעצור ולתהות אם כוחם של קעקועי אוכל טיפוסיים כגורם מבדיל ומחייב יוכל להוסיף ולהישמר לאורך זמן. נכון לשעת כתיבת מאמר זה, נדמה כי התופעה הגיעה לצומת דרכים מעניין. בתחילת תהליך הכתיבה, תופעת קעקועי השפים הייתה נפוצה, אך טרם הגיעה לשיא. בזמן שחלף מאז נעשה טרנד קעקועי האוכל כה פופולרי, שהוא מאיים לכלות את עצמו; קעקועי אוכל נעשו נפוצים כל כך, שיכולתם לייחד ולבדל את השף או להעיד על כנות הכוונות שמאחורי האקט שנעשה אופנתי מוטלת בספק בעיני אחדים. שפים ישראלים, מקועקעים כולם, שאיתם שוחחתי לפני פרסום המאמר הנוכחי הביעו ספקנות בנוגע ליכולתם של קעקועי מטבח טיפוסיים כדוגמת סכינים לייחד את בעליהם, מרגע שקעקועים אלו הפכו לאביזרים שטבחים צעירים מתהדרים בהם, בייחוד בשלבים מוקדמים של הקריירה. יהיה מעניין לראות כיצד יתפתח הטרנד: כטיבן של תופעות אופנתיות, הוא עשוי לחלוף ולהתחלף בסממנים אחרים. מנגד, האופנים השונים שבהם קעקועים בכלל (ולאו דווקא קעקועי אוכל) תורמים לעיצוב דמותו ותדמיתו של השף, שיידונו בהרחבה להלן, עשויים להוביל לכך שהתופעה רק תלך ותתפתח, ויכולתם של קעקועים לבדל את בעליהם כמעניינים, קשוחים, מגניבים, או אמנותיים תהפוך לזירת תחרות נוספת, המתקיימת בהקשר של זירה מקצועית תחרותית ממילא. מאפיינים כדוגמת פרסונליזציה, יצירתיות, תזמון או איכות הקעקוע עשויים לשמש גורמים מבדילים בהערכתו ובאפיונו של הקעקוע, ושפים שירצו להתבלט בקעקועיהם – בין שהם של אוכל ובין לאו – יצטרכו לגלות מקוריות, כישרון וטעם טוב בזירה קולינרית מסוג חדש.

כמובן, הנרטיב הפרטי של כל שף ושף עשוי להיות שונה ולהתמקד בפרשנויות נוספות או אחרות של קעקועיו. ישנם בוודאי מי שיתייחסו לקעקועיהם כאותות זיכרון, כסמלי הערכה, כאמצעי לתביעת בעלות על גופם או כשיקוף של טעמים האסתטי. עם זאת, לטעמי, פרשנויות אלו אינן גורעות או מבטלות פרשנויות ומשמעויות אפשריות אחרות. בהתחשב באופיים הפוליסמי של קעקועים, הניתוח המובא כאן מניח את קיומן של משמעויות מרובות העשויות להיגזר מקעקוע בודד.³³ גישה זו מביאה בחשבון לא רק את נקודת מבטו האישית של המקועקע אלא גם את שלל

Fitzgerald and McNaughton, *Knives and Ink*. 32

Arvela, "Tattooing on the Menu", pp. 1-17; DeMello, *Bodies of Inscription*, pp. 2-3; Martin, "Tattoos as Narratives", pp. 2-46

ההקשרים התרבותיים, הסמיוטיים וההיסטוריים שבהם נעשה הקעקוע; בדרך זו עשויות להתגלות גם משמעויות סמיויות או מרומזות, ומתאפשרת הבנה מחקרית רחבה ומרובדת של קעקועים כתופעה אסתטית, חברתית ותרבותית רבת-פנים.

נראות: מרכז מול שוליים

מרכז

סיור קצר בחופי הים, בברים או במסדרונות האוניברסיטאות בישראל (ולא רק בה) מגלה כי קעקועים נעשו שגרתיים ונפוצים. הממצאים האמפיריים בנושא מעטים, אך מאלו הקיימים ניתן ללמוד כי יותר ויותר אנשים אכן מתקעקים בשנים האחרונות. סקרים שנערכו בארצות הברית בשנות התשעים מצאו כי בין שלושה לעשרה אחוזים מהציבור עוטים קעקועים.³⁴ לעומת זאת, מסקר שנערך ב-2006 עלה כי כאחד מכל ארבעה אמריקנים (כ-24%) מחזיק קעקוע.³⁵ רבים מהמשיבים, ובייחוד הצעירים שבהם, דיווחו כי הם מחזיקים ביותר מקעקוע אחד, והממצאים המובאים במאמר הנוכחי מספקים תשתית נוספת להאמין כי המספרים הוסיפו לעלות מאז. התפוצה, ובעקבותיה גם הנראות והנוכחות הגוברת של קעקועים במרחב הציבורי, מאותות על קבלה חברתית של קעקועים במיינסטרים התרבותי, מעודדות קבלה זו והופכות את הקעקועים לשגורים יותר וחריגים פחות בתודעה הכללית. הימצאותם על גופם של חברים ובני משפחה מסייעת למצב אותם בהקשר חיובי, גורמת להחלטה להתקעקע להיתפס הגיונית במקום קיצונית, אולי אפילו מזמינה, ומגבירה את הסבירות שהאדם יבחר להתקעקע בעצמו.³⁶ ריס (Rees), שחקר את הגורמים להתקבלותם של קעקועים בחברה, אפילו התייחס לנראות הגוברת שלהם כ"..."[התפתחות החשובה ביותר באיתגור מעמד השולי של [קעקועים]]."³⁷ הנראות אף נעשית חשובה עוד יותר בהקשר של תרבות הידוענים המודרנית, שבה יש בכוחם של איקונים תרבותיים פופולריים (כדוגמת שפים) כדי לעצב ולהגדיר מחדש מוסכמות וסטנדרטים הנוגעים להופעה חיצונית.³⁸

34. Anderson, Roy, R. "Tattooing Should Be Regulated", *The New England Journal of Medicine*, Vol. 326:3 (January 1992): 207, Retrieved September 16, 2018, from: Ovid database; Armstrong, Myrna L., and Kathleen Pace-Murphy, "Tattooing: Another Risk-Behavior in Adolescents Warranting National Health Teaching", *Applied Nursing Research*, Vol. 10:4 (November 1997): 181-189, Retrieved September 16, 2018, from: Elsevier database

35. Laumann and Derick, "Tattoos and Body Piercings in the United States", pp. 413-421.

36. Sanders and Vail, *Customizing the Body*, pp. 41-46; שם.

37. Rees, "From Outsider to Established", pp. 162.

38. Van Krieken, Robert, *Celebrity society*, New York: Routledge, 2012.

השפית לילך רווה, 2019.
צילום: דפי אמירה



מוזיקאיות, דוגמנים, שחקנים, ספורטאיות וגם שפים ושפיות ניצבים כולם כמתווכים חשובים בהצגתם המיוחדת של קעקועים כארטיפקטים "נורמליים" ואפילו נחשקים, ולא מוקצים כפי שהיו בעבר.³⁹ בהקשר זה, חשובה במיוחד תרומתה של קהיליית המשחק: שחקנים ושחקניות יכולים לעטות קעקועים הן בגלמם את וונדר-וומן והן בגלמם את בת השכן, באופן שמאדיר ומנרמל קעקועים ב־בזמן. מאחר שקעקועים נפוצים בקרב שחקנים רבים גם בחייהם הפרטיים (אך הציבוריים והזוהרים), ההשפעה הדואלית הזאת מתחזקת עוד יותר.⁴⁰ קעקועים משמשים גם לשיווק ופרסום מגוון רחב של מוצרי צריכה ויוקרה; הם שימשו השראה למעצבים דוגמת ז'אן-פול גוטייה, ובין השאר, הופיעו בפרסומות של חברות כדוגמת ויזה ו־ורסאצ'ה, הממוקמות בלב־לבו של הקונצנזוס החברתי־צרכני.⁴¹ אף שהחברות נוטות להשתמש בתדמיתם החתרנית של קעקועים כ"סמל לקוליות" בפרסומיהן, ניתן לטעון כי עצם השימוש בהם מקדם את האינטגרציה והקבלה של קעקועים בציבור כמוצר ומנהג לגיטימי; כזה שניתן לצרוך ולהציג בגלוי, ללא מסכת הבושה, ההסתרה והסטיגמה שהתלוותה לקעקועים כאשר היו נחלתם של יוצאי בתי כלא וחברי כנופיות במקרה הרע, או סתם פרחים ואנשי שוליים במקרה הגרוע פחות.⁴² כיום שפים חולקים לא מעט מן האיכויות שמאפיינות את כוכבי התרבות הפופולריים שהוזכרו לעיל. הם מעטרים שערי מגזינים, מופיעים בתוכניות טלוויזיה כמארחים, אורחים ושופטים, מושכים אלפי עוקבים ברשתות החברתיות, משיקים קווים אישיים למוצרי מזון ומטבח ומקדמים את מוצריהן של חברות בתחום המזון. לעיתים, שפים אפילו נבחרים להוביל קמפיינים למוצרים שכלל אינם קשורים לבישול או לאוכל, כדוגמת משקפי ראייה ומיזמי נדל"ן או אפילו בתחום בטיחות הרכב והנסיעה, באופן שמתקף ומחזק את מעמדם כמובילי דעת קהל וכאושיות תרבותיות, ולא רק קולינריות.⁴³ גם אלו מהם שאינם נהנים מפרסום או תהילה ודאי נהנים מההתעניינות והתרבותית הגוברת בבישול ובקולינריה, שגם אם אינה מקדישה תשומת לב רבה למאמץ הפיזי או לקושי היומ־יומי הכרוך בעבודה

³⁹ Kosut, "An Ironic Fad", pp. 1035-1048; Rees, "From Outsider to Established", pp. 157-174; Sanders and Vail, 39 *Customizing the Body*, p. ix

⁴⁰ Kosut, "An Ironic Fad", pp. 1035-1048

⁴¹ שם, עמ' 1048-1035; Sweetman, "Anchoring the (Postmodern) Self?!", pp. 51-76

⁴² Kosut, "An Ironic Fad", p. 1040

⁴³ לדוגמה, כפי שעשה שף אייל שני, שהוביל ב־2015 קמפיין משקפי ראייה עבור חברת אופטיקנה, וב־2017 כיכב בפרסומת למגדל מגורים חדש של חברת אוליאנדר; או כפי שעשה שף חיים כהן בקמפיין מטעם ארגון בטרם לבטיחות ילדים, כאשר הדגים כיצד פיצה נחרכת במושב האחורי של רכב ביום קיץ חם על מנת להגביר את המודעות לסכנות שבהשארת ילד במכונית.

כטבח, אינה פוגמת בהילה ובזוהר התדמיתי שמהם נהנה התחום בעידן הנוכחי. מגוון התפקידים והזהויות ששפים נושאים בימינו משתקף גם בספרות האקדמית. שפים תוארו כמומחים, כאמורים, כמדריכים, כבדרנים, כאנשי עסקים וכמי שמסייעים להגיש עולם ידע מקצועי רחב, מורכב ולעיתים אף מאיים במרחב האינטימי של המטבח הפרטי.⁴⁴ תפקיד זה ממצב אותם כדמויות בעלות השפעה ממשית ולעיתים יום-יומית על עוקביהם, צופיהם וקוראיהם, וכקובעי טעם, הן מילולית והן מטפורית. כגיבורי תרבות עכשוויים, השפעתם אינה נבדלת במידותיה מזו של כוכבי רוק, קולנוע וספורט; כפי שהופעתם של אלו עשויה להוביל אופנות, גם הופעתם המקועקעת של שפים עשויה להוביל לקבלה ואפילו לאהדה ציבורית גוברת לקעקועים. בדרך זו, שכיחותם ובולטותם של קעקועים בקרב שפים ממלאת תפקיד חשוב בתהליך הנורמליזציה וההטמעה של קעקועים כעיסור גוף לגיטימי, מקובל ואהוד. כעת אדון בצד האחר של היחסים האלה ואבחן כיצד תדמיתם ההיסטורית של קעקועים כפרקטיקת שוליים וכאקט של מרי משפיעה ומושפעת מתפיסות הנוגעות למעמדם של שפים כיום.

שוליים

הקבלה החברתית הנרחבת של קעקועים מעלה שאלות בנוגע להישרדות תדמיתם הוותיקה כשוליים ופרובוקטיביים. בהקשר זה, ניתן לתהות אם תרבות נגד יכולה להמשיך להיחשב אלטרנטיבית כאשר היא מוטמעת ומתקבלת בתרבות שנגדה יצאה בעבר.⁴⁵ האם קעקועים יכולים להפוך למקובלים "מדי", ובכך לאבד את המשיכה

Barnes, Christine, "Mediating Good Food and Moments of Possibility with Jamie Oliver: Problematising.44 Celebrity Chefs as Talking Labels", *Geoforum*, Vol. 84 (August 2017): 169-178, Retrieved September 11, 2017, from: Elsevier database; Boyle, Raymond, and Lisa W. Kelly, "The Celebrity Entrepreneur on Television: Profile, Politics and Power", *Celebrity studies*, Vol. 1:3 (November 2010): 334-350, Retrieved September 20, 2018, from: Taylor & Francis Online database; De Solier, Isabelle, "TV Dinners: Culinary Television, Education and Distinction", *Continuum*, Vol. 19:4 (December 2005): 465-481, Retrieved September 23, 2018, from: Taylor & Francis Online database; Eckstein, Justin, and Anna M. Young, "Cooking, Celebrity Chefs, and Public Chef Intellectuals", *Communication and Critical/Cultural Studies* 12:2 (June 2015): 205-208, Retrieved August 18, 2017, from: Taylor & Francis Online database; Henderson, Joan C., "Celebrity Chefs: Expanding Empires" (electronic version), *British Food Journal*, Vol. 113:5 (May 2011): 613-624, Retrieved August 18, 2017, from: <https://doi.org/10.1108/00070701101101131728>; Jones, Marc T., "A Celebrity Chef Goes Global: The Business of Eating" (electronic version), *Journal of Business Strategy*, Vol. 30:5 (September 2009): 14-23, Retrieved July 30, 2017, from: <https://doi.org/10.1108/02756660910987572>

Hebdige, Dick, *Subculture: The Meaning of Style*, London: Routledge, 1979.45

החתרנית (יש שיאמרו המגניבה) שלהם? חוקרי קעקועים נוטים להסכים כי אף שקעקועים נותקו זה כבר משורשיהם החתרניים ומוצבו במיינסטרים, הם עדיין נהנים מ"הילה כלשהי של קול ומרי".⁴⁶ עם זאת, לא ברור כמה עוד יוכל מעמד זה להישמר אם קעקועים יהפכו לפופולריים מאוד (או מדי) בקרב אוכלוסיות חדשות ו"לא מגניבות במובהק".⁴⁷ ככל שהפרקטיקה השולית-לשעבר נעה ללב הקונצנזוס, היא מסתכנת במיצוי ושחיקה של הסטטוס הקודם שלה כמייצגת מגניבות קשוחה ואפולולית והפיכתה לשגרתית ומשעממת, או גרוע מכך, למתאמצת וטרחנית. מעניין לציין, שגם בעולם הקולינרי ניתן להצביע על שינוי בדימויו המסורתי של השף. הדימוי הקלאסי של שף צרפתי גדל-מידות, חם מזג, גבר בהכרח, עודו קיים, ובמידה רבה עדיין שולט בכיפה הקולינרית, אבל לצידו ישנן כיום דמויות נוספות, שאולי אינן נהנות מן היוקרה שאופפת שפים צרפתים אך בכל זאת ניצבות בגאון בקדמת הבמה הקולינרית. שפים ושפיות נגישים, המגיעים מרקע מעמדי ואתני מגוון, אינם מחזה נדיר עוד, והיוקרה, הבכורה וההערכה הכללית אינם שמורים עוד רק לשפים מתחום הבישול העילי. דמויות בעלות אוריינטציה "משפחתית", "עממית" או "אונטית" אולי אינן ניצבות במעמד היוקרתי שעודו שמור לשפים ולבישול הצרפתי, אך הן נעשו אהודות על הקהל הרחב. אמנם גברים לבנים בעלי הכשרה קלאסית עדיין שולטים בדרגים הגבוהים של עולם הקולינריה, אך הם כבר אינם היחידים שנלחמים עליהם.⁴⁸ אף כי לא ברור עד כמה ייצוגים אלו תורמים לצמצום פערים תרבותיים ולהקלת מתחים חברתיים, אבל קיומם לכל הפחות מאתגר את הסדר ההגמוני הקיים.⁴⁹

אפילו שפים התואמים בנינוחות לאב-הטיפוס הוותיק והדומיננטי (גברים לבנים בעלי הכשרה צרפתית-קלאסית במטבחי מסעדות עילית) עלולים לחוש שלא בנוח בנוגע למזג הקלאסי שלהם. אחד מהם הוא השף דן ברבר (Barber), מקימן של מסעדות בלו היל (Blue Hill) בניו יורק ובחוות סטון בארנז, מחשובי השפים בעולם כיום. "לכל השפים הצרפתים מהאסכולה הישנה היה מזג נוראי", אומר

⁴⁶ Fisher, "Tattooing the Body, Marking Culture", pp. 91-107; Rees, ראו גם: Kosut, "An Ironic Fad", p. 1044. ⁴⁷ "From Outsider to Established", pp. 157-174; Roberts, "Secret Ink", pp. 153-157; Sanders and Vail, *Customizing the body*, pp. xi-xiii

Kosut, "An Ironic Fad", p. 1039.

⁴⁸ Johnston, Josée, Alexandra Rodney, et al., "Making Change in the Kitchen? A Study of Celebrity Cookbooks, Culinary Personas, and Inequality", *Poetics*, Vol. 47 (December 2014): 1-22, Retrieved August 18, 2017, from: Elsevier database

. שם. ⁴⁹

ברבר בפרק בכיכובו בסדרת האוכל היוקרתית והמצליחה של ענקית הסטרימינג נטפליקס, **שולחנו של שף** (*Chef's Table*).⁵⁰ ברבר הסביר כי מזגו שלו התפתח בעת שהתמחה במסעדת יוקרה בפריז. הוא הוסיף ותיאר כי הוא "כלל לא גאה [במזג שלו]. לצעוק על טבחים ללא רחם [...] זו אינה דרך טובה להצליח. אני יודע את זה, אבל יש לי מזג, והוא רע מאוד, ואני מצטער על כך".⁵¹ מילותיו משקפות רמה גבוהה של מודעות עצמית וסלידה כלפי אותו "טמפרמנט קולינרי" ידוע לשמצה. אמנם עמדתו אינה מייצגת בהכרח את השקפותיהם של שפים אחרים בנושא, אך מעמדו הקולינרי מעניק לו מידה של השפעה ומהימנות, ודבריו ודאי מלמדים או, לכל הפחות, משפיעים על הלך הרוח הקיים במטבחים מקצועיים, במיוחד כאשר הם נאמרים בגלוי מעל אחת הבמות הקולינריות הבולטות בעולם כיום.

ברצוני לטעון כי בעידן של תדמיות וייצוגים משתנים, הפופולריות של קעקועים בקרב שפים מסייעת בשימור משהו מן התדמית הקשוחה והבלתי מתפשרת, המזוהה באופן מסורתי הן עם שפים של העולם הישן והן עם קעקועים מן האסכולה הישנה. שפים מקעקועים נושאים על גופם כמה מן התחושות המזוהות באופן מסורתי עם קעקועים כסמל למרד, קשיחות וחספוס. בורבזמן, בעת שקעקועים הופכים לסמל הסטטוס החדש בקרב שפים, הם נטענים במשהו מן ההילה היצרית והמושכת המקושרת אל שפים בימינו, באופן שמסייע לשמר את תדמיתם המגניבה גם כאשר הם נעשים פופולריים. עיתון **הגרדיאן** (*The Guardian*) הבריטי היטיב לנסח תחושה זו כשתיאר שפים כמי ש"[...] יכולים להחזיק בכל הסממנים של כנופיית פורעים, אבל אחת בטוחה, שלא סוחרת בקריסטל מת' או מוציאה לפועל חוזי הריגה. להיות טבח זה 'פושטקיות' קלה, בתוספת נגיעה של הזנה ואימהיות".⁵²

מעניין לציון, שניתן לתאר קעקועים בדרך דומה להפליא. אמנם קעקוע יכול לגרום לבעליו להרגיש חזק וקשוח משל היה חבר כנופיה, אך ללא הסכנה הממשית הנלווית לריגוש שבהצטרפות לאחת כזו. קעקוע הגולגולת, שבאופן מסורתי זוהה עם חבורות אופנוענים ונעשה פופולרי מאוד בקרב שפים, מדגים היטב את "קשר הקשיחות" בין שני העולמות. בדומה לאסירים וחברי כנופיות, אופנוענים השתייכו לאסכולת הקעקועים הישנה ותיוגו גם הם כתת־תרבות הניצבת מחוץ לזרם המרכזי.

Barber, Dan, *Chef's Table*, season 1, episode 2, Netflix, 26 April 2015, min. 30:27.50

.51 שם, דקה 20:54.

Rayner, Jay, "Chef's Table is Another Slice of 'Cool Culinary' Myth-Making", *The Guardian*, April 22, 2015, .52 Retrieved September 18, 2017, from: <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/tvandradioblog/2015/apr/22/chefs-table-cool-culinary-myth-making>

עם זאת, שלא כמו פוחזים אחרים, כנופיות אופנוענים ייצגו הבעה מרוככת של פורענות, שאינה חמורה כמו זו המסוכנת והאלימה, המאפיינת פושעים אמיתיים. קעקוע גולגולת לבדו לא יהפוך את בעליו לאופנוען, אך עדיין יש בכוחו להקירן עליו משהו מן העולם המזוהה איתו. אימוצם הנלהב של קעקועי גולגולת בקרב טבחים מביאה אותם לגלם בגופם משהו מאותה פורענות לא־מאיימת של בעליה המקוריים, לצד זיק של פיראטיות ימית (פשיעה ממשית, אך כזו שעברה רומנטיזציה), וכך מעגנת מחדש את תדמית הילד הרע שלהם עצמם. לעיתים קרובות, לגולגולות על גופם של שפים נוספים מאפיינים קולינריים מובהקים, כדוגמת כובע טבחים או זוג סכיני שף מוצלבות. על ידי הוספתם של מאפיינים אלו השפים משייכים את הסמל לעצמם ומטעינים אותו במשהו מן ההילה התרבותית העכשווית האופפת אותם. ההשפעות השונות פועלות במשולב ומתכתבות זו עם זו. לפיכך, היחסים בין שפים לקעקועים מתגלים כהדדיים: אורו המתעמעם של דימוי הילד הרע והיצרי החי בשולי החברה, המקושר הן לשפים והן לקעקועים בנפרד, מתעצם כאשר שני העולמות נפגשים.

יתרה מזאת, ניתן לטעון כי ככל שדרכי התנהגות קיצוניות ואגרסיביות כמו ההתנהגות המתוארת על ידי שף ברבר נעשות מקובלות פחות, חשיבותם של קעקועים במטבח הולכת וגוברת. כסמל לאון ולקשיחות, קעקועים עשויים לפצות על החסר שנוצר כאשר תדמיתו הטבועה בדמיון של השף הצרפתי "הרושף" הופכת בהדרגה מממשות קולינרית למיתולוגיה. במקום צעקות ושבירת כלים, שפים יכולים, ולעיתים אף אולי נדרשים, לנקוט דרכים מרומזות יותר וקולנויות פחות, על מנת לשדר אופי חזק ובלתי מתפשר ומסירות למטבח.

כפי שתואר קודם, קעקועים עשויים לשמש הצהרת כוונות עוצמתית מתוקף מעמדם כקבועים. תדמיתם כ"קוליים" ופרובוקטיביים מוסיפה מידה נדרשת של קשיחות לטבח בעולם התחרותי של הבישול המקצועי ומסייעת לאכוף מחדש תפיסות קיימות של שפים ככוכבי רוק מודרניים: ילדים רעים ופרועים, אך לא במידה מוגזמת; טיפוסים צבעוניים, לעיתים אקסצנטריים, בעלי כוח יצירתי מתפרץ, אך כאלו שעדיין נחשבים חברים מתפקדים בחברה הכללית. להלן אתמקד בפן יצירתי זה, ואדון ביחסים שבין שפים, קעקועים ועולם האמנות, ובאופן שבו יחסי הגומלין ביניהם עשויים לקדם את השיח הקולינרי ואת התודעה הקולינרית והגסטרונומית בקרב הציבור הרחב.

אמנות

בשנים האחרונות, ההתייחסות הן לשפים והן למקעקעים כאמנים הולכת ונעשית

נפוצה בשיח התקשורת והאקדמי. אחד התהליכים הבולטים שהובילו לכך הוא "רנסנס הקעקועים" של שנות השישים והשבעים, שהביא איתו שינויים מרחיקי לכת בעולם הקעקועים האמריקני ומחוצה לו. כניסתם של סגנונות קעקוע לא-מוכרים כמו הסגנון היפני והסגנון השבטי, שנבדלו מהאסתטיקה והסימבוליזם של האסכולה הישנה (שזוהתה בעיקר עם יורדי ים, חיילים, פושעים והמעמדות הנמוכים), משכה קהל מתקעקים חדש: צעיר, ליברלי, משכיל, נשי ואמיד יותר מזה שאפיין את האסכולה הישנה.⁵³ סגנונות אלו ואחרים, שקודמו מאוד על ידי מקעקעים יחידים בעלי שם כמו דון אד הארדי, קליף רייבן, ג'רי קולינס, פיל ספארו ולייל טאטל, החלו לצבור תאוצה בשנות השישים, בד בבד עם עלייתן של תנועות השלום, התנועה לשחרור האישה, המאבק על זכויות האזרח והמאבק לשוויון זכויות הלהט"ב.⁵⁴ האקלים החברתי המשתנה סייע לא רק לשחרור הגוף האישי והקולקטיבי של בני בנות מעמד הביניים האמריקני, אלא הוביל גם לאימוץ של סמלים ודימויים עדינים יותר כמו סמל יין/יאנג, פרחים ופרפרים אל הקורפוס הגברי, המיליטריסטי והגס, שאפיין את הרפרטואר של מקעקעים בני התקופה. העיצובים החדשים היו נוחים יותר לעיכול עבור הקהל הרחב וסייעו לצייר את העולם העברייני המוכר של קעקועים בצבעים חדשים של חופש, מרי (מנומק) בממסד, תחכום ופתיחות תרבותית ואפילו רוחניות.⁵⁴ דימויים אלו, בשילוב שיפור התנאים הסניטריים ואכיפתן של תקנות היגיינה חדשות, כניסתם לשוק של מקעקעים בעלי הכשרה אמנותית ותשוקה לתחום ושיפורים טכנולוגיים בציוד ובצבעים הובילו לשחרור הקעקועים מהדימוי העברייני שלהם ומשיוכם הבלעדי למעמדות הנמוכים.⁵⁵ מה שבעבר הלא-רחוק נחשב סמל ל"פרימיטיביות" שבטית וסטיגמה חברתית החל לשקף טעמים חברתיים חדשים ולהיתפס כאמצעי ביטוי עצמי יצירתי, מעמיק ומשמעותי. מחקר שנערך קרוב ליובל שנים מאוחר יותר העלה כי כלל הנשאלים התייחסו לקעקועים כאמנות, למקעקעים כאמנים ולגוף כקנבס, באופן שמדגים עד כמה עמוק השתרשה המטפורה האמנותית בשיח הנוגע לקעקועים.⁵⁶ מעניין לציין, שהשימוש במרכיבים אמנותיים מעולם לא היה מוגבל רק לקעקועים בגרסתם המודרנית,

DeMello, *Bodies of Inscription*, pp. 91-77; Rubin, "The Tattoo Renaissance", pp. 233-262; Sanders and Vail, .53
Customizing the Body, pp. 18-20

DeMello, *Bodies of Inscription*, pp. 91-77; Rubin, "The Tattoo Renaissance", pp. 233-262.54

DeMello, *Bodies of Inscription*, pp. 91-77; Rubin, "The Tattoo Renaissance", pp. 233-262; Sanders and Vail, .55
Customizing the Body, pp. 18-20

Rees, "From Outsider to Established", pp. 157-174.56

וניתן להצביע עליו גם בהקשר של קבוצות המזוהות עם אסכולת הקעקועים הישנה ועם תפיסתם של קעקועים כגורם מחתרתי ומסוכן. בקרב היאקוזה היפנית, שבה קעקועים הם מרכיב תרבותי, ארגוני וחזותי מרכזי, המזוהה עם הארגון ביפן גם כיום, נפוצים דימויים בודהיסטיים שמקורם בתרבות ובאמנות היפנית. בעולם הפשע הרוסי, שגם בו נודעה לקעקועים סמליות עמוקה, הונצחו כדרך קבע דימויים נוצריים הנפוצים באמנות הנוצרית-מערבית הקלאסית. על רקע זה ניתן לתהות אם רק מרגע שהחלו הקעקועים לשאת ערך תרבותי ואסתטי בעיני אליטות חברתיות ותרבותיות התאפשר השינוי המדובר במעמד מ"סטייה" ל"אמנות". בכל מקרה, ההכרה האמנותית היא צעד חיוני בדרך להפיכתם של קעקועים למקור של הון תרבותי וסימבולי.⁵⁷

כיום, דיווחים תקשורתיים נוהגים לציין את הכשרתם האקדמית של מקעקעים באופן שקושר במישורין בין קעקועים לבין עולם האמנות הלגיטימי. בכתבות רבות התופעה מתוארת על פני ציר זמן ונעשית הבחנה בין העבר, שבו קעקועים נחשבו מנהג סוטה ושלילי, לבין ההווה, שבו נעשו הקעקועים לפרקטיקה מקובלת ובעלת ערך אסתטי, תרבותי ואישי.⁵⁸ לעיתים, ההשראה לקעקועי האסכולה החדשה מיוחסת לאמנות פוליניזית או יפנית עתיקה, באופן שמוסיף להם ממד של עומק היסטורי ומקדם את מעמדם כאמנות.⁵⁹ בדרך זו מובנה נרטיב חדש ושונה, המערער על הנרטיב המערבי השמרני והמקובע, שמאז התקופה ההלניסטית קישר בין קעקועים לסטיגמה, ובתקופות מאוחרות יותר נודע כמסמן של "פראיות" ו"פרימיטיביות" או של מעמד נמוך ואלומות, המאפיינים בהכרח את "האחר" התרבותי.⁶⁰ גם הממסד האמנותי מילא תפקיד בשינוי התפיסה והשיח בנוגע לקעקועים. עם העלייה במספרם של מקעקעים בעלי הכשרה אמנותית קלאסית ותארים אקדמיים רשמיים, חלה עלייה גם במספרם של המקעקעים המערבים בו־זמן גם בשדות אמנותיים מסורתיים יותר.⁶¹ בניסיון לא לפגור מאחורי השינוי בטעמים תרבותיים, בתסיסה האמנותית ובמספרי המבקרים, מוזיאונים וגלריות אימצו — או, לכל הפחות, השלימו, ואגב כך ביססו עוד — את מעמדם של קעקועים כתחום

⁵⁷ Bourdieu, *Distinction; The Field of Cultural Production*.

⁵⁸ DeMello, *Bodies of Inscription*, pp. 97-100; Kosut, "An Ironic Fad", pp. 1035-1048.

⁵⁹ DeMello, *Bodies of inscription*, p.72; Kosut, "An Ironic Fad", pp. 1035-1048; Rubin, "The Tattoo Renaissance", pp. 233-262; Sanders and Vail, *Customizing the Body*, p. 32

⁶⁰ Fisher, "Tattooing the Body, Marking Culture", pp. 91-107.

⁶¹ DeMello, *Bodies of inscription*, p. 72; Kosut, "An Ironic Fad", pp. 1035-1048; Rees, "From Outsider to Established", pp. 157-174; Rubin, *The Tattoo Renaissance*, pp. 233-262

אמנותי חשוב ומקובל.⁶² היו בהם כאלו שאצרו תערוכות המתמקדות בקעקועים עצמם והיו שהציגו מופעי אמנות קלאסיים או מסורתיים יותר, שנוצרו על ידי מקעקעים מקצועיים.⁶³

לענייננו, השינוי במעמד של קעקועים ותפיסתם כאמנות הם בעלי חשיבות לאור תפוצתם במטבחים מקצועיים, והאופן שבו הדבר עשוי להשפיע על הדיון האקדמי והציבורי המתמשך בנוגע לשאלת מעמדו של אוכל כאמנות ושפים כאמנים. הדיון בנושא, הכולל היבטים פילוסופיים, סוציולוגיים ומשפטיים, רחב ומורכב מכדי שיהיה אפשר לסקרו כראוי במסגרת צנועה זו.⁶⁴ איני מבקשת לנקוט עמדה בדיון זה, אך ארצה להתייחס לאופן שבו קעקועים, כתחום חדש של אמנות הנופץ בקרב שפים, עשויים להשפיע עליו.

מוקדם יותר במאמר זה נדונו היבטים שונים של היחסים בין שפים לקעקועים.

Sanders and Vail, *Customizing the Body*, pp. 23-24. ⁶²

Kosut, "An Ironic Fad", pp. 1035-1048; Sanders and Vail, *Customizing the Body*, pp. x-xi. ⁶³ בקעקועים נפוצות יותר במוזיאונים להיסטוריה ולארכיאולוגיה, אך הוצגו גם בגלריות ובמוזיאונים לאמנות: באוקטובר 2017 נפתחה במוזיאון לאמנות מודרנית (MoMa) התערוכה *Items: Is Fashion Modern?*, שבה מוצגות שתיים מעבודותיה של המקעקעת הבריטית אמריקאית Roxa; ב־2013 הוצגה בגלריית הסנאט באוניברסיטת בן גוריון התערוכה **קעקועים: ייצוגי קעקוע באמנות העכשווית**. בין המוזיאונים ההיסטוריים הבולטים שהציגו תערוכות בנושא קעקועים ניתן למנות את המוזיאון להיסטוריה של הטבע בלוס אנג'לס, המוזיאון המלכותי של אונטריו ומוזיאון פילד להיסטוריה של הטבע בשיקגו. בהקשר המקומי ניתן למנות את מוזיאון ארץ ישראל בתל אביב, שב־2016 העלה את התערוכה **קעקועים: גוף האדם כיצירת אמנות**.

Beardsley, Monroe C., *Aesthetics, Problems in*, ראו לדוגמה, Hackett, 1981; Korsmeyer, Carolyn, "The Meaning of Taste And the *the Philosophy of Criticism*, Indianapolis: Hackett, 1981; Korsmeyer, Carolyn, "The Meaning of Taste And the Taste of Meaning", in *Arguing About Art: Contemporary Philosophical Debates Debates* (ed. Alex Neill and Aaron Ridley), London: Routledge, 2002, pp. 28-49; Myhrvold, Nathan, "The Art in Gastronomy: A Modernist Perspective", *Gastronomica: The Journal of Food and Culture*, Vol. 11.1 (Spring 2011): 13-23. Retrieved September 11, 2018, from: Jaystor database; Sweeney, Kevin W., "Can a Soup Be Beautiful? The Rise of Gastronomy and the Aesthetics of Food", *Food and Philosophy* (ed. Fritz Allhoff and Dave Monroe), Malden, MA : Blackwell, 2007, pp. 117-132; Telfer, Elizabeth, "Food as Art", *Arguing About Art: Contemporary Philosophical Debates* (ed. Alex Neill and Aaron Ridley), London: Routledge, 2002, pp. 9-27. and Aaron Ridley), London: Routledge, 2002, pp. 9-27. לעטימה מהדיון המשפטי הסבוך בנושא, ראו לדוגמה, רחום־שוויג, עמרי, "משפט, מטבח עילי ותרבות: המקרה (המזור) של הגנת זכות יוצרים על מנת וגרמה", **לחם חוק** [עורכים: אייל גרוס ויופי תירוש], תל אביב: הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן, אוניברסיטת תל אביב, 2017, עמ' 463-496; Buccafusco, Christopher J., "On the Legal Consequences of Sauces: Should Thomas Keller's Recipes be Per Se Copyrightable", *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*, Vol. 24:3 (2007): 1121-1156, Retrieved September 11, 2018, from: HeinOnline database; Pollack, Malla, "Intellectual Property Protection for the Creative Chef, or How to Copyright a Cake: A Modest Proposal", *Cardozo Law Review*, Vol. 12:5 (April 1991): 1477-1524, Retrieved September 11, 2018, from: HeinOnline database; Reeb, Caroline M., "Sweet or Sour: Extending Copyriting Protection to Food Art", *Depaul Journal of Art, Technology and Intellectual Property Law*, vol. 22:1 (Fall 2011): 41-74, Retrieved September 11, 2018, from: HeinOnline database

כפי שתואר, קעקועים מקרינים מתדמיתם ההיסטורית על מי שעוטים אותם, וכך עשויים להוסיף הילה של כוח וקשיחות לשפים ולעזור להם לטפח את הדימוי והמשיכה התרבותית הנוכחית שלהם. בו־בזמן, קעקועים נעשים לגיטימיים יותר כשהם מוצגים לראווה על גופם של שפים (וגיבורי תרבות אחרים), באופן שעוזר לשמר את מעמדם כ"מגניבים" חרף התפוצה הגוברת שלהם. קעקועי אוכל בפרט מסמנים מחויבות ארוכת טווח של המקועקע לשורות המטבח, ולפיכך, עשויים לסייע בהבניית הפרסונה הקולינרית של בעליהם. מאמר זה טוען כי התקבלותם של קעקועים כתחום ביטוי חדש של אמנות לגיטימית על ידי המדיה הפופולרית, השיח האקדמי ועולם האמנות עצמו מעניקה רובד נוסף למערכת היחסים הסמלית והמורכבת בין שפים לקעקועים. לאור הפופולריות הרבה של קעקועים בקרב שפים, מעמדם של קעקועים כאמנות לגיטימית ואפילו גבוהה עשוי לקדם את תפיסתם של השפים עצמם כאמנים, או, לכל הפחות, כבעלי נטיות אומנותיות מובהקות. קשר זה ניכר בבירור לאורך סכינים ודיו ומהדהד בדבריהם של השפים המופיעים בו. אחת מהם היא שפית מיסטיקל גרייטריק (Greatrick), שאת זרועה מעטר קעקוע המכריז: "בישול: האמנות או המעשה של הכנת אוכל".⁶⁵ גרייטריק מסבירה כי "כאשר אני עובדת [הקעקוע] מוצג בהבלטה, מזכיר לכולם למה אנחנו כאן – בשביל האמנות".⁶⁶ השפית, ש"אוהבת לראות אנשים נועצים עיניים בזרועה ומטים את ראשם תוך כדי שהם קוראים [את הקעקוע]" ומתארת כיצד בחרה לקעקע דווקא את הזרוע שבה היא קוצצת, טורפת ומערבבת, ממחישה בדבריה לא רק את הקשר בין בישול לאמנות אלא מזכירה גם את חשיבותה של הנראות ככוח מניע וכזרז לשינוי תודעתי ותפיסתי, כפי שתואר לעיל.⁶⁷

קעקועים עשויים אפוא להתגלות כבעלי השפעה קולינרית וגסטרונומית רבה משדמה. ההכרה האמנותית כשלעצמה מבטאת מעמד מסוים, וזיהויה והערכתה, בתורם, מהווים ביטוי של ההון הסימבולי והתרבותי של האדם.⁶⁸ הדיון הער והמתמשך בסוגיה חושף הנחת יסוד חשובה בנוגע לאמנות: אין מדובר רק בקטגוריה, אלא בסטטוס, תואר של כבוד, שרק תוצרים או פעולות שנבחרו בקפידה והוכתרו כראויים זוכים לשאתו. לא כל חפץ או פעולה יכולים להיחשב כאמנות, שהרי זו נושאת ערך וחשיבות שאינם מנת חלקם של סתם תוצרים. תואר זה מגלם

⁶⁵ Fitzgerald and MacNaughton, *Knives & Ink*, p. 38.

⁶⁶ שם, עמ' 39.

⁶⁷ שם.

⁶⁸ Bourdieu, *Distinction; The field of cultural production*.

עומק, משמעות ותחכום שאינם קשורים לחספוס, לבוטות, למופשטות, או לקלות הביצוע של התוצר או המעשה האמנותי עצמו. ההכרה כאמנות עשויה להביא איתה הערכה מחודשת ואולי אף משמעותית יותר לעולם הקולינרי בכלל ולאנשי המקצוע העוסקים בו בפרט. היא עשויה להעמיק ולהרחיב את גבולותיו של השיח הקולינרי הרווח בציבור ובתקשורת, ולמתן את ההתמקדות הכמעט בלעדית של חלקים ממנו בטעם ובמראה, בסגנון פורנו־אוכל וקינוחי־אינסטגרם. השפעה מסוג זה עשויה אולי להישמע עוצמתית ודרמטית למדי, אך הדיון בה רלוונטי מתמיד על רקע תור הזהב הקולינרי הנוכחי. ההתייחסות לגורמים גסטרונומיים כדוגמת עונתיות, מגוון ביולוגי, שיטות ייצור מסורתיות, תנאי גידול המזון ואופן שינועו, הקשורים כולם לתהליך שעובר המזון הנא בדרכו לשולחן, במקום התייחסות רק לתוצר הסופי, המתורבת, שמופיע על הצלחת בתיווכו של השף, עשויה להפוך אותם לבעלי משקל שווה ואולי אף נכבד יותר בהערכת המזון שאנו אוכלים.⁶⁹

התפתחות זו אף עולה בקנה אחד עם מגמות עכשוויות אחרות בעולם האוכל. בהקשר זה, ניתן להזכיר את מדריך המסעדות החדש שייסדה כותבת האוכל האוסטרלית ג'יל דופליי (Dupleix), שבכתיבתו השתתפו כמה עשרות מטובי וחשובי השפים והכותבים בעולם.⁷⁰ בניגוד למדריכים המסורתיים, המתמקדים באיכות המנות והמסעדה, המדריך החדש מתייחס למדדים כמו קיימות, אתיקה ומודעות סביבתית, תנאי העסקה ומעורבות קהילתית בד בבד עם התייחסות לשאלת הטעם והחוויה. עם המודעות הציבורית הגוברת להשפעותיה האקולוגיות, הפוליטיות והבריאותיות של תעשיית המזון, ניתן לקוות כי העיסוק בעבודתם של שפים כאמנים או, לכל הפחות, כאנשי יצירה – כלומר, כמי שמשמעות עבודתם חורגת מגבולות שאלת הטעם והתוצר לבדו – ישתלב גם הוא בטרנד ויסייע בחיזוק מגמה זו.

69. ההבחנה בין 'טבעי' ל'תרבותי' ובין 'נאי' ל'מבושל' נחשבת לאחת מהבחנות היסוד בהגות הסטראקטורליסטית, ונדונה בשיח ובמחקר הסוציולוגי והאנתרופולוגי בהקשרים רבים ושונים. בין המושגים מתקיים יחס היררכי: כפרי יצירתו ומחשבתו של האדם, 'תרבותי' מייצגת צורה גבוהה יותר של קיום אנושי, שאינה כפופה לאילוצי הקיום הגולמי של 'הטבע', הנחשב בסיסי, יצרי ונחות יותר וזקוק לידה המכוונת של 'התרבות' על מנת להתעלות מעל מעמד זה. המבושל מגלם בהקשר זה את תהליך ההתאמה התרבותית שעבר הנא, ובישול מהווה בו גורם מתווך בין 'טבעי' ל'תרבותי'. המיתוסים הרבים שנקשרו בבישול ובכלליו בתרבויות שונות – כדוגמת חוקי הכשרות היהודיים, החילאל המוסלמי או מגבלות הבישול הברהמיני – נועדו לגשר, לפשר ולהסדיר, על פי גישה זו, את המפגש בין שתי הקטגוריות המנוגדות. לקריאת יסוד בנושא, ראו: Lévi-Strauss, Claude, and John Weightman, *The raw and the cooked: Introduction to a science of mythology*, Vol. 1, New York: Harper & Row, 1969.

70. Coren, Giles, *Truth, Love & Clean Cutlery: A New Way of Choosing Where to Eat in the World* (ed. Jill Dupleix), Harry N. Abrams, 2018.

מחקר עתידי עשוי לפתח מגמה זו או לחקור מגוון היבטים אחרים של היחסים בין שפים לקעקועים, שעד כה כמעט לא נחקרו. ההתמקדות בנקודת מבטם של השפים עצמם עשויה להיטיב את הבנתנו בנוגע למשמעותם של קעקועים במטבחים מקצועיים, ואגב כך לחשוף את תפיסותיהם של שפים בנוגע לתפקידם ולמקומם במטבח ומחוצה לו. שיחות עם מקעקעים וצפייה בתהליך הקעקוע בסטודיו ובמשא ומתן שקודם לו עשויות לחשוף שאיפות ומניעים חבויים, לגלות אילו מסרים שפים מעוניינים לשדר באמצעות קעקועיהם, וכך להעמיק עוד את הבנתנו בנוגע לאופן שבו הם תופסים את מקומם ומעמדם בעולם הקולינרי. מנגד, שיחות עם סועדים עשויות ללמד כיצד נתפסת התופעה מצד הקהל עצמו. פרספקטיבה היסטורית עשויה לחשוף מתי וכיצד הפכו קעקועים לפופולריים במטבחים מקצועיים, וכך למקם את הטרנד בהקשרו הרחב ובהקשר של מגמות ותהליכים חברתיים ותרבותיים אחרים. הקשר ההיסטורי בין המטבח המקצועי לצבאי, לצד ההקבלה בין שתי זירות היררכיות, פיזיות ותובעניות שקעקועים נפוצים בהן, מזמין גם הוא חקירה נוספת, ודאי בהקשר הישראלי. בחינת ההבדלים האפשריים בין קעקועים של שפים לקעקועים של שפיות עשויה ללמד על אופיים וטיבם של פערים מגדריים בתחום שבמידה רבה עדיין נתפס כגברי, ועשויה להיות מעניינת במיוחד על רקע ההיסטוריה הגברית במובהק של עולם הקעקועים עצמו. בכל מקרה, ובנפרד ממוקד המחקר עצמו, יש לזכור, כי למרות חשיבותם של קריטריונים כמו מראה וטעם, הם אינם יכולים להיות היחידים שמובילים את השיח הקולינרי, כפי שקורה לא אחת כיום. קטונתי מלקבוע אם אוכל הוא אמנות, אך אני סבורה כי ההכרה בו ככזו, או, לכל הפחות, ההכרה בשפים כבעלי נטייה אמנותית, עשויה לעודד ולפתח תפיסה מעמיקה והוליסטית יותר של אוכל, כמוצר שתהליך ייצורו ועיבודו מתחיל הרבה לפני שהוא עולה לשולחן או (אפילו) לרשת החברתית.

השף ניזאר ג'ראיסי,
2019. צילום: מיכאל צור

